

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата юридичних наук,
доцента Токарчук Людмили Михайлівни
на дисертацію Бобошка Олександра Олександровича на тему
«Зміна або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною
обставин», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних
наук
за спеціальністю: 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право**

Актуальність теми дослідження. Дисертаційне дослідження Бобошка О. О. виконане на актуальну тему, адже незважаючи на те, що правовідносини зі зміни та розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин врегульовуються ЦК України більше 15 років, науковці не часто звертаються до їх аналізу, а судова практика з розгляду спорів щодо зміни та розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин є досить суперечливою. Важливість теоретичної розробки питань укладення, зміни та розірвання договору, зокрема й зміни та розірвання договору в зв'язку з істотною зміною обставин, зумовлена не лише обмеженістю монографічних досліджень з цього питання, а й потребами юридичної практики та кодифікаційного процесу законодавства.

Крім зазначеного, актуальність дисертаційного дослідження Бобошка О.О. зумовлюється й необхідністю дослідження субсидіарного застосування норм ЦК України і ГК України, що регламентують зміну та розірвання окремих видів договорів, оскільки існує велика кількість спорів між суб'єктами підприємницьких відносин при визначенні підстав, умов, порядку та правових наслідків зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у науково-дослідній сфері, правотворчій та правозастосовній діяльності, а також у навчальному процесі.

Ступінь обґрунтованості положень і висновків дослідження. Для виконання дисертаційної роботи Бобошком О.О. обрано оптимальну, продуману дослідницьку стратегію, викладення матеріалу логічне та послідовне.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації, мають достатній ступінь обґрунтованості, базуються на теоретичних працях з теорії права та цивільного права вітчизняних і зарубіжних науковців.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими. Вони зроблені з використанням загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Комплексне використання різноманітних методів наукового дослідження дозволило дисертанту для досягнення поставленої мети виконати такі завдання: розглянути становлення та розвиток законодавства про зміну або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин; сформулювати поняття істотної зміни обставин при зміні або розірванні договору; охарактеризувати правову природу зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин, з'ясувати співвідношення зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин із суміжними правовими категоріями; визначити підстави зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин; здійснити класифікацію підстав зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин; охарактеризувати порядок зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин; розглянути правові наслідки зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин; сформулювати теоретично обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства в сфері зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

У дисертації чітко сформульована мета, що полягає у спеціальному комплексному дослідженні теоретичних і практичних проблем зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин, апробоване на широкому нормативному матеріалі, а також внесення пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства України у цій сфері.

Об'єкт і предмет дослідження визначені відповідно до встановлених вимог та дозволяють всебічно проаналізувати проблему, не виходячи за межі наукової спеціальності.

Дисертація виконана та оформлена на достатньо високому науковому та професійному рівні. Основні положення дисертації викладено у 14 публікаціях, 6 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 науковій статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні з юридичного напрямку, тезах 7 доповідей та наукових повідомлень на міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів.

Дисертація написана грамотно, сприймається легко і з інтересом. Список використаних джерел оформлений відповідно до встановлених вимог.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

Науковий інтерес становить характеристика становлення та розвитку законодавства про зміну або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин. Так, автором запропоновано періодизацію досліджуваних питань у: 1) Стародавньому Римі; 2) класичному Римі; 3) середньовічній Європі та Київській Русі; 4) країнах Європи до початку Першої світової війни та дореволюційній Російській імперії; 5) післяреволюційній УРСР; 6) в УРСР за часів Радянського Союзу; 7) в Україні після здобуття незалежності.

Окремо варто оцінити визначення істотних змін обставин як таких, що виникли раптово, після укладення договору, без наявності вини і поза межами контролю сторін договору, при непередбачених і непереборних умовах, які сторони не могли врахувати при укладенні договору і ризик настання яких не міг бути прийнятий до уваги сторонами договору. При цьому, як правильно зазначає дисертант, ці обставини суттєво змінюють рівновагу договірних зобов'язань унаслідок зростання вартості виконання зобов'язання для сторони договору або зменшення цінності одержуваного стороною результату при виконанні договору.

На особливу увагу заслуговує пропозиція про виокремлення найважливіших ознак обставин, які мають істотне значення, є: непередбаченість їх виникнення після укладення правочину; суттєвість та надзвичайність; невідворотність; відсутність вини сторін договору. Правильне визначення зазначених ознак має важливе практичне значення, оскільки дозволяє сторонам договору і суду правильно кваліфікувати обставини, що мають істотне значення.

Цікавим є висновок автора про те, що судові справи щодо зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин можна поділити на дві основні групи: 1) справи щодо зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин, які мають об'єктивний характер і не залежать від волі сторін договору (економічна криза, акти компетентних органів, хвороба тощо); 2) справи щодо зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин, які мають суб'єктивний характер (банкрутство, ліквідація, відкликання ліцензії тощо).

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Як і будь-яке наукове дослідження робота Бобошко О.О. має дискусійні положення та зауваження, що викликають зауваження.

1. Здійснюючи у Розділі I огляд літератури та визначаючи напрями дослідження, доцільно було більше уваги приділити вивченню більшої кількості наукових робіт із обраної проблематики, ніж це було зроблено. Так,

поза увагою автора залишилась дисертаційна робота Н.О. Весни на тему «Зміна та розірвання договору як цивільне правовідношення», яка була захищена у 2018 р., предметом дослідження якої стали, зокрема, питання про зміну договору у зв'язку з істотною зміною обставин. Автором обґрунтовано необхідність обмеження підстав зміни договору у зв'язку з істотною зміною обставин за рішенням суду винятковими випадками з метою поновлення рівноваги сторін.

Крім цього, з тексту роботи видно, що автор досить добре ознайомився з роботою Т.Г. Очхасва на тему «Изменение и расторжение договора в связи с существенным изменением обстоятельств», захищену у 2015 р. в МДУ імені М.В. Ломоносова, однак у роботі міститься лише одне посилання на монографію цього автора.

2. Дискусійною є пропозиція автора щодо внесення доповнення до ст. 651 ЦК України частиною п'ятою такого змісту: «5. До вимог про зміну або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин застосовується позовна давність в один рік» (с. 10). З огляду на недостатню чіткість критеріїв для обрання згаданого строку, позиція дисертанта підлягає додатковій аргументації.

3. При розгляді питання про правову природу зміни та розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин (с. 87-89) автором недостатньо уваги приділено систематизації зроблених висновків. Чи має автор власне визначення правової природи зміни та розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин, чи надає перевагу вже висловленому науковцями?

4. Новизна і висновки дисертації містять пропозицію щодо доповнення ч. 2 ст. 651 ЦК України абзацом другим такого змісту: «При зміні або розірванні договору у зв'язку з істотною зміною обставин відповідно до частини другої статті 651 цього Кодексу слід враховувати: 1) характер порушення договору; 2) співвідношення виконаних і невиконаних зобов'язань; 3) доцільність збереження договору, враховуючи характер

порушення тощо». Наведена пропозиція сформульована у вигляді практичних порад і, можливо, була б доцільна для використання у акті, в якому надаються роз'яснення та тлумачення норм права, рекомендації щодо застосування статті 651 ЦК України. У запропонованому автором форматі норма не відповідає правилам законодавчої техніки.

5. Аргументованість наукових висновків була б більш переконливою, якби автор підкріплював теоретичні висновки прикладами з практики загальних судів. На жаль, у роботі превалюють приклади із судової практики з розгляду господарських спорів щодо зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

Наведені запитання і зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Висновок щодо рецензованого дослідження. Зміст автореферату дисертаційного дослідження О.О. Бобошка відображає основні положення дисертації, її структуру та отримані результати. Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, робота є завершеною працею, характеризується єдністю форми і змісту та свідчить про особистий внесок дослідника в юридичну цивілістичну науку.

Дисертація О.О. Бобошка є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке містить нові теоретичні положення й висновки, результати необхідних наукових узагальнень предмета, що досліджується, практичні рекомендації, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для науки цивільного права України. Тема і зміст дисертації загалом відповідають спеціальності 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Таким чином, дисертаційне дослідження «Зміна або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин» підготовлено відповідно до нормативних вимог до дисертаційних робіт, а її автор – Бобошко Олександр Олександрович – згідно з п. 9, 10 Порядку присудження наукових ступенів,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент

Кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

Л.М. Токарчук

Підпис засвідчую:

Секретар Вченої Ради
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

С.В.Курандо

10.04.2019р